

Výzkum na Náměstí Republiky - unikátní pohled do historie Prahy

Rozhovor s **Jaroslavem Podliskou**, členem archeologického týmu

Archeologický výzkum na Náměstí Republiky má několik prvenství. Můžete je připomenout?

Od jara roku 2003 probíhá archeologický výzkum v areálu bývalých kasáren Jiřího z Poděbrad na náměstí Republiky v Praze. Svým rozsahem výzkum představuje největší plošný odkryv terénních situací městského jádra v dějinách české archeologie. Výzkum svou zkoumanou plochou 1,5 ha, počtem podílejících se institucí, lidských kapacit, časem a finančním zajištěním nelze srovnat s žádnou dosud realizovanou archeologickou akcí v našich zemích.

Jaká je historie výzkumu?

Stavební záměr celkové revitalizace a nové zástavby rozsáhlé plochy zruše-

ných kasáren se objevil již v 1. polovině 90. let, kdy stát prodal vojenský objekt soukromému investoru (Euro-Property Fund, spol. s r.o.). První poznatky o podobě historického vývoje místa přinesl náročný zjišťovací výzkum v letech 1996 a 1998. Hlavním garantem celé akce se stala společnost Archaia. Výsledek zjišťovacího výzkumu potvrdil přítomnost velice komplikované terénní situace s řadou sídlištních komponent. S předloženého projektu novostavby komerčního centra bylo zřejmé, že stavbou dojde ke kompletnímu odstranění veškerého historického nadloží. Po přestávce v realizaci záměru mezi lety 1999 – 2001, byla v roce 2002 obnovena jednání mezi archeology a investorem

o zajištění výzkumné akce. Jelikož akce svým rozsahem převyšovala možnosti jedné instituce, byla iniciována s Pražskou archeologickou komisí a hlavním garantem společností Archaia o.s. a Archaia o.p.s. spolupráce s dalšími dvěmi institucemi, které se specializují na výzkum měst: NPÚ ú.o.p. Praha a Archaia Brno o.s.. Rozdělení plochy na institucionální úseky se ukázalo jako nutná záležitost. Výrazný objem všech prací nebyl v silách, žádné archeologické instituce. Důraz se od počátku kladl na kompatibilitu a standardizaci všech postupů terénního výzkumu. Do vedení jednotlivých úseků bylo zapojeno průběžně na 10 archeologů. Důležitou skupinu pracovníků představoval střední technický personál podílející se na dokumentaci odhalených situací. Základ každého úseku tvořili terénní pracovníci, kterých se po dobu dvou sezón vystřídal na ploše několik set. Servisní služby zajišťoval tým geodetů, obstarávající polohové a výškové zaměření a fotogrametrii. Výrazným ulehčením byla stálá přítomnost malé mechanizace a pravidelný odvoz vytěženého materiálu. Evidence a ošetření nalezeného materiálu v místech výzkumu bylo úkolem terénní laboratoře se svým personálem. Základní evidenci získaných dat a jejich přípravu pro další zpracování a archivaci zajišťovali pracovníci v PC centru.

Plocha výzkumu poskytla ideální příležitost pro početnou interdisciplinární spolupráci archeologů s dalšími specialisty. Jako příklad lze uvést specialistu na analýzu písemných a ikonografických pramenů k jednotlivým pozemkům a další SHP. Přímo v terénu pracovali odborníci zajišťující odběr environmentálních vzorků a přípravu pro jejich analýzu. Geolog pravidelně sledoval a vyhodnocoval odkrývaný georeliéf

a podobu podloží. Nepostradatelnou skupinou se stali pracovníci obstarávající provozní záležitosti celé akce.

Výzkum poskytl prostor i pro studijní záležitosti. Odborné praxe zde v hojném počtu po obě sezóny absolvovali studenti archeologie z Ústavu pro pravěk a ranou dobu dějinnou a Ústavu pro klasickou archeologii Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Katedry archeologie Západočeské univerzity v Plzni, Institutu Archeologii Uniwersytetu Łódzkiego (Łódź - Polsko) a Univerzity v Grodne (Bělorusko).

Výzkum byl svou první částí zahájen již v průběhu ledna 2003, kdy proběhla vrchní skryvka recentních nadložních situací s jejich dokumentace. Regulérní archeologický odkryv byl zahájen v průběhu dubna 2003 a ve své základní etapě byl ukončen na konci září 2004. Archeologické práce zde však budou v menším objemu pokračovat ještě do konce roku 2004 a v průběhu roku

Mgr. Jaroslav Podliska (34 let)

odborný pracovník archeologického oddělení Národního památkového ústavu, územní odborné pracoviště v hlavním městě Praze. V archeologickém oddělení NPÚ Praha je zaměstnán od dob studií (1993). Po absolutoriu FFUK obor archeologie – historie v roce 1997 nastoupil do oddělení NPÚ na plný úvazek. Hlavní náplní pracoviště je záchranná a památková archeologická činnost na území Pražské památkové rezervace. Dosud odborně vedl nebo se podílel na výzkumech na ploše Malé Strany, Starého Města a Nového Města. Teritoriálně se specializuje na výzkum nejbližšího zázemí Vyšehradu. Odborně sleduje především sídelní vývoj osídlení v podhradí od předlokační fáze po právní město, nezemědělské aktivity raného středověku a materiální kulturu středověku a raného novověku. Od roku 2003 je členem archeologického týmu, který provádí rozsáhlý předstihový výzkum na ploše bývalých kasáren Jiřího z Poděbrad, v Praze - Novém Městě.

2005, a to především na ploše současného náměstí Republiky. Po tomto datu se naplno rozeběhne zpracování všech získaných dat. Konec zpracování je plánován na rok 2008.

Již v začátku bylo zřejmé, že celá akce představuje metodicky a provozně velice náročný podnik. Jen samotná koordinace všech postupů, nábor a zaškolování terénních pracovníků a cílené řešení aktuálně odhalených situací si vyžádalo vysoké nasazení celého realizačního týmu.

Důležitým krokem bylo na začátku celé akce oslovení předních domácích odborníků s žádostí o vytvoření koreferentské komise sledující postup celé akce. Komise zahájila svoji činnost již před zahájením výkopových prací. Na svých pravidelných schůzkách sledovala postup výzkumu a pomáhala při řešení vzniklých problémů.

Můžeme alespoň stručně projít historické etapy, které výzkum doložil?

Zkoumaná plocha svým rozměrem zahrnujícím více než polovinu jednoho z novoměstských bloků, představovala z historického hlediska velice zajímavé místo s bohatou historií. Dosavadní poznatky souvisely především s etapou po založení Nového Města pražského po roce 1348. Vývoj před tímto datem byl do doby výzkumu prakticky neznámý. Pro představu přikládám chronologickou osnovu vývoje místa na podkladě písemných pramenů

Výzkum doložil v nejstarším sídlíštním horizontu intenzivní raně středověké osídlení, nacházející se prakticky na celé ploše. Časově se jednalo o situace náležející do 12. až 1. poloviny 13. století. Osídlení charakterizovaly především početné a rozmanité sídlíštní objekty zahloubené do svrchní partie geologic-

kého podloží. K nejzajímavějším patřily rozměrné zahloubené stavby převážně obdélného půdorysu s pozůstatky vnitřní sloupové konstrukce. Původně celodřevěné stavby obytného nebo hospodářského charakteru, se nalézaly volně rozmístěné na zkoumané ploše a původně náležely k jednotlivým usedlostem. Překvapením se stal odkryv zahloubeného domu se sloupovou konstrukcí

Historie lokality na podkladě písemných pramenů

1348 - založení Nového Města pražského Karlem IV., zástavba ulice Truhlářské (rezidenční i řemeslnické domy)

1350 - založení špitálu pro chudé s kostelem P. Marie a zahradou, soukromá fundace staroměstského měšťana Jana Jakuba z rodu Velflovičů (správce urbary v Kutné Hoře)

po 1380 - zástavba ulice na Na Poříčí

1420 - špitál vypleněn husity a dále neobnoven

po 1420 - parcelace pozemků špitálu na soukromé domy, měšťanská výstavba, řemeslníci, královi služebníci

1633 - příchod kapucínů do prostoru dnešního náměstí Republiky, ustanovení konventu

1636 - položen základní kámen ke klášternímu kostelu sv. Josefa

1638 - zahájena výstavba klášterního domu 2. pol. 17. stol. - 2. pol. 18. stol. - výstavba a modernizace klášterního komplexu

1786 - zrušení kláštera za Josefa II.

1794 - klášterní budovy upraveny pro potřeby vozatajských kasáren

1840 - zahájena výstavba nových kasárenských budov v prostoru bývalé klášterní zahrady (stáje, dílny)

1858 - demolice klášterních objektů kromě kostela, výstavba uličního křídla kasáren (dle projektu dvorního architekta A. Volfa)

1993 - zrušení kasáren

1996 a 1998 - zjišťovací archeologický výzkum

2003-2004/5 - archeologický výzkum

2007 - plánované otevření komerčního centra Palladium

o ploše cca 80 m², se vstupní šíjí, která však oproti dosud známým zvyklostem byla vystavěna z pečlivě upravených maltou spojovaných opukových kvádrů, evokující šíjové vstupy románských domů. Mezi unikátní a nečekaný nález, však patří odkryv dvou pozůstatků celokamenných románských kvádríkových domů s mnoha konstrukčními detaily, včetně in situ zachovaných patek sloupů, původně podpírajících klenební systém místnosti. Je dosud předčasné popisovat všechny detaily obou staveb. Dnes je však již zřejmé, že pražská románská profánní zástavba vznikala i v místech, které podle našich představ nepatřily k polohám centrálního významu. Obě stavby zanikly patrně v průběhu 13. století v souvislosti se vznikem Starého Města a výstavbou jeho opevnění, které se nalézalo v nevelké vzdálenosti od plochy. Vedle rozměrných staveb plochu pokrývaly početné pozůstatky menších objektů související s vlastní zástavbou a aktivitami zde probíhajícími (např. kovářské výhně).

V období od 2. poloviny 13. století do 1. poloviny 14. století nebyla větší část zkoumané plochy výrazněji osídlena. Tato skutečnost mohla souviset s předpokládaným přesunem sídelních aktivit do prostor nově vzniklého Starého Města pražského.

Obnovení života nastává po založení novoměstské obce po roce 1348. Většina nálezů již souvisí s postupně budovanou zástavbou, která rozčlenila zkoumaný blok na řadu parcel. Typickými zástupci tohoto horizontu byly parcelní zdi, objekty studní, jímek a pecí. V západní části areálu stál od poloviny 14. století gotický špitál s příslušenstvím (stodola, pivovar). S jeho existencí by snad mohly souviset rozsáhlé (mírně pod úroveň původního terénu zahloubené) prostory

s podlahami vytvořenými z břidlicových úlomků, odkryté pod zahradou rajského dvora pozdějšího kapucinského kláštera. Nejzajímavější se však staly početné pozůstatky sklepních prostor, spojovacích chodeb a komunikačních povrchů. Výzkum přinesl také pozoruhodné doklady jedné z řady řemeslných profesí provozovaných na ploše středověkého města. Partie orientovaná směrem do Truhlářské ulice obsahovala výrazný sídlištní horizont s doklady hrnčířské produkce z 2. poloviny 15. a 1. poloviny 16. století. V zázemí jednotlivých domů se nalézaly unikátně dochované pozůstatky hrnčířských dílen s oválnými, jednokomorovými pecemi se stěnami z cihel a zaklenutím způsobem do sebe vkládaných hrců omazaných vrstvou hlíny. Z pecí a přilehlých terénů pocházejí mimořádně kvalitní nálezy keramických nádob, kachlů, nepovedených výrobků, polotovarů a unikátních dokladů hrnčířských matric.

Zásadní změnu ve vývoji plochy přinesly poměry 1. poloviny 17. století. V jihozápadní části plochy v místech původní členité měšťanské zástavby byl v této době založen kapucinský klášter s rozsáhlou zahradou. Realizace klášterního komplexu s sebou přinesla výrazný zásah do podoby zástavby rozměrného domovního bloku mezi ulicemi Truhlářskou a Na Poříčí. Městská zástavba na většině zkoumané plochy byla po svém vykoupení radikálně odstraněna, plocha překryta stavebním odpadem z demolice a následně převrstvena horizontem hlinitého substrátu, tvořícím základ klášterní zahrady. Mocnost těchto vrstev dosáhla v severní části plochy až kolem 2 m. Směrem k jihu se výška stavebních navážek zahrady výrazněji zmenšovala. Období existence klášterní zahrady se do vývoje velké části zkoumané plochy

zásadním způsobem nezapsalo. Vedle mocného hlinitého souvrství zahrady se až na několik zbytků dřevěného vodovodu nepodařilo prozkoumat zajímavější situace. Za zmínku snad stojí početný, dosud však nevyhodnocený soubor drobných zvířecích kostí, ulit a hliněných dýmek z vrstev zahrady.

Pestřejší vývoj prodělala v tomto období prostora někdejšího gotického špitálu. Většina starší zástavby byla zdemolována a na jejím místě vystavěna budova kapucínského konventu přiléhající na severní straně ke dodnes dochovanému klášternímu kostelu sv. Josefa. Odstranění zásypů 19. století umožnilo detailně zdokumentovat suterénní prostory jediného podsklepeného traktu. Zahrada rajského dvora jednak zakonzervovala starší zděné konstrukce, na druhé straně umožnila zachytit zahlobubené partie lehké zahradní architektury včetně vodovodu a centrální vodní nádržky. Na většině zbývajících ploch klauzurních budov však radikální demolice objektu odstranila veškeré provozní horizonty kláštera až na úroveň základových zdí.

Zrušení kláštera v závěru 18. století císařem Josefem II. a následné převzetí plochy pro potřebu armády s sebou přineslo nové stavební aktivity, místy radikálně zasahující do starších situací. Vedle rozměrného objektu kasáren na půdorysu písmene „H“ z 40. let 19. století se na severní straně projeví zbytky stavby stájí s ohradní zdí sloužící původně pro umístění nemocných koní a řady menších provozních objektů. Výstavba kasáren v průběhu 19. století znamenala poslední výrazný nárůst terénů formou navážek, jejichž úkolem bylo vyrovnat původně členitější terén. Mocnost novodobých

vyrovnávek ve východní části plochy dosáhla až 2 m.

Co považujete za nejcennější nález?

Pokusit o celkový výčet nejcennějších nálezů v době kdy výzkum ještě nebyl zcela dokončen je zatím nereálné. Základní evidence a ošetření jen movitých nálezů stále probíhá a celkový počet jde do statisíců. Prošlé dvě sezóny již viditelně přinesly řadu zajímavých nálezů, situací a dokladů o osídlení této části Prahy v minulosti. Dnes je možné jmenovat několik okruhů témat, ke kterým výzkum přinesl pozoruhodné informace. Názorným příkladem je odkryv pozůstatků dvou románských kvá-

dřívkových domů, které doplňují nejen naše znalosti o konstrukci těchto zajímavých staveb, ale především svým umístěním v rámci pražské předlokační aglomerace dokládají, že jejich výstavba nebyla vázána jen na tradiční místa podhradí, ale na podstatně větší osídlený areál. Románské stavby doplnily unikátní nálezy pozůstatků, stejně starých dřevohlinitých domů, dosud

v takovém stavu v Praze neodhalených. Velice zajímavé výsledky do problematiky řemeslné výroby jistě přinese analýza pozdně středověkých a raně novověkých hrnčířských dílen, odkrytých v zázemí novoměstských domů. Svě výsledky přinese také stavební rozbor dochovaných reliktnů městské zástavby. Dosud netušené možnosti skrývá výpověď obrovského fondu všech nálezů hmot-

né kultury od raného středověku po novověk. Samostatnou kapitolu představují početné environmentální vzorky a jiná ekofakta vypovídající o životě lidí a jejich životním prostředí. Mám-li obecně shrnout co na uvedeném výzkumu spatřuji jako nejcennější, tak musím uvést možnost sledovat historický vývoj na velké ploše v prostorových souvislostech. V případě stále živého městského organismu, kde vývoj probíhá již řádově jedno tisíciletí je tato možnost unikátní a neopakovatelná.

Jaké metody vy i vaši kolegové z ostatních ploch používáte?

Archeologický výzkum plochy bývalých kasáren byl od počátku koncipován

jako předstihový a záchranný, cíleně se zaměřující na situace bezprostředně ohrožené stavebním záměrem investora. Před zahájením celé akce byl předložen metodický projekt zahrnující základní východiska postupů výzkumu. Maximální důraz byl kladen především na jednotnost všech metodických kroků při získávání archeologických pramenů. Společný postup si vyžádal např. jednotné geodetické zaměření plochy a společnou ortogonální síť, obecný předpis o podobě terénní dokumentace včetně evidenčních formulářů a jednotně realizovanou fotogrametrii.

Bezpodmínečnou nutností se stala kompatibility PC softwarů a řady postupů při zpracování veškerých dat (databáze, grafické editory pro digitalizaci plánové dokumentace). Tento postup se stal závazný pro všechny výzkumné skupiny po celou dobu exkavační a poexkavační fáze výzkumu. Již v průběhu přípravy se však ukázala řada odlišných přístupů a pohledů

jednotlivých výzkumných skupin na určité otázky. Probíhající diskuse v realizačním týmu postupně narazila na neřešená témata z oblasti terénních metod a ostatních postupů při rozsáhlých terénních akcích v historických jádrech měst. Skutečnost spolupráce několika terénních odborníků z více institucí ve vedení jednoho výzkumu se ukázal z pohledu praxe české archeologie jako jev zcela neznámý. V rámci základních mantinelů spojujících výzkumné týmy byly přesto během výzkumu aplikovány rozdílné postupy. Společné srovnání jednotlivých výsledků však může a jistě přinese v budoucnu diskusi, otevírající nové pohledy na řadu metodických postupů při realizaci náročných terénních akcí.

Jaký výsledek uvidí veřejnost po dokončení prací?

Již v průběhu akce bylo snahou celého realizačního týmu pravidelně seznamovat odbornou, ale také laickou veřejnost o průběhu celého výzkumu. Z tohoto důvodu vznikla informativní webová prezentace na adrese **www.namrepubliky.cz** se základními informacemi o celém projektu, doprovázené fotografiemi a zprávičkami o nejnovějších nálezech. Před vstupem do objektu směrem do náměstí byl po dlouhou dobu vystaven informační poster, seznamující obyvatele a návštěvníky města s právě probíhajícím výzkumem. Samotní archeologové zajišťovali pravidelné návštěvy odborníků, vybraných škol a závažných zájemců. Pravidelné informace o akci přinášel průběžně denní tisk a jiná media.

S koncem výzkumu je zřetelná početnost pramenných informací, které byly v průběhu akce získány. Jen pro ilustraci je možné zmínit, že samotná dokumentace obsahuje několik tisíc plánů a více než desítky tisíc fotografií. Počty nálezů všeho druhu jdou pouze odhadem do několika stovek tisíců kusů.

Hlavním úkolem celého týmu je po ukončení terénních prací zahájit a do 4 let ukončit základní zpracování veškerých získaných dat do podoby nálezové zprávy. Etapa zpracování představuje velice náročný úkol, do kterého bude nutné zapojit řadu pracovníků z různých profesí a oborů. Zpracovatelské týmy počítají, že již v průběhu této doby lze počítat s dílčími výstupy především v odborném tisku a na odborných setkáních. Práním všech zainteresovaných pracovníků je v budoucnu vydat např. základní monografii s výsledky výzkumu, nebo komentovanou pramennou edici nálezů. Při současném vytížení archeologů je

to však záležitostí na řadu let. Reálnější a časově bližší se však zdá prezentace zajímavých nálezů a základních údajích o historii lokality a výsledcích výzkumu v samotné novostavbě, která by byla přístupná všem návštěvníkům objektu. Součástí celkové expozice by mohl být i jeden z odkrytých pozůstatků románského domu, prezentovaný ve vstupní budově objektu. Realizace uvedeného návrhu je v současné době projednávána s investorem akce.

Jakou osobní zkušenost vám tento výzkum přinesl?

Pokusit se o výčet všech osobních přínosů je zatím asi předčasné. Spolupodílení se na tak rozsáhlém projektu do jisté míry ovlivnilo a obohatilo mé osobní zkušenosti nejen v oblasti odborné, ale také po stránce lidské. Uvědomění si přínosu se často dostaví až po delším době. Profesní přínos již dnes vidím např. v organizačních záležitostech s vedením tak rozsáhlého výzkumu, v metodických přístupech při řešení řady terénních situací a zacházení ze získanými prameny. Svě obohacení přinesla také spolupráce s řadou osobností z různých odborných profesí, kteří se podílejí na tomto výzkumu. Osobní přínos spatřuji také v pokusu o týmovou spolupráci s kolegy z jiných institucí a v poznání jejich práce. Početný proud řady podnětů, které výzkum přinesl a stále do budoucna bude jistě přinášet mě nutí nahlížet na tradiční a vžité záležitosti z jiného úhlu, přehodnocovat zažité modely ve své práci a hledat nová řešení. Výrazně však člověka ovlivní každodenní práce z desítkami lidí objevujících se na výzkumu, jak ve vlastním terénu, tak s lidmi mimo archeologické týmy - stavebníky, investory a především laickými zájemci o naší práci.